

Het interieur in de schilderkunst

Links: een moeder onderzoekt haar kind op luizen, gezeten in een sober Hollands interieur, met Delfts blauwe tegeltjes, een bedstee en een 'kakstoel'. Dit soort doorkijkjes waren dé specialiteit van Hollandse Meester De Hooch. *Moedertaak*, Pieter de Hooch, circa 1658-1660. Foto: Rijksmuseum

werden gecompileerd tot een sfeervol en realistisch geheel. Robert Campin (circa 1378-1444) uit het Vlaamse Doornik schilderde in zijn *Annunciatie* uit circa 1425 een jonge Maria, ontspannen lezend en zittend op de vloer, in een interieur dat net zo wereldberoemd werd als de heilige maagd zelf. Dat alle objecten waarschijnlijk een religieuze betekenis hadden, doet niets af aan het realisme waarmee dit vertrek is geschilderd.

Levensrecht

De beeldende ambachten konden zich in die tijd ontworstelen aan de eenzijdige kerkelijke opdrachten die al eeuwenlang monotoon vastzaten in strenge regels en morele boodschappen. Aangemoedigd door een nieuw particulier publiek van kopers, gingen schilders uitgebreid de echte wereld om zich heen bestuderen – vooral die van hun welgestelde klanten. En juist in de Nederlanden ontwikkelden de welgestelde burgerfamilies toen steeds vanzelfsprekender, zoals nergens elders ter wereld, een compleet nieuw

soort architectuur: een relatief klein, gekoesterd, steeds prachtiger ingerichte particuliere woning.

Het levensrecht geschilderde interieur had aanvankelijk ook voor de katholieke kerk zelf een belangrijk voordeel: religie leek ineens heel eigentijds en religieuze onderwerpen heel 'dichtbij'. Maar de argwaan en weerzin tegen wereldse genoegens en aandacht voor niet-spirituele zaken gingen niet weg, zeker niet in Zuid-Europa. De woede van de censors van de Inquisitie richtte zich in de 16de eeuw weer net zo makkelijk op aandachtig geschilderd meubilair in religieuze taferelen als op welke andere vorm van morele verloedering ook. De wereldberoemde 17de-eeuwse burgerinterieurs vol huiselijke details, schitterend onderhouden meubilair en smetteloos geboende vloeren, van schilders als Johannes Vermeer, Pieter de Hooch, Gerard ter Borch en al die andere Hollandse Meesters uit de Gouden Eeuw, bloeiden dan ook alleen op in de protestantse Noordelijke Nederlanden. Samuel van Hoogstraten (1627-1678) was de eerste die, met zijn *De Slippers* uit 1658, een 'puur' interieur schilderde, zonder mensen.

Statussymbolen

In het jonge Nederland investeerden welgestelde burgers, bij gebrek aan veel grond, een groot deel van hun rijkdom in materiële zaken en relatief kleine

eengezinshuizen. Elders in West-Europa, waar rijkdom en succes vooral een zaak van grootgrondbezit bleef, leefden en woonden rijk en arm nog lange tijd in grote meer-generatie-families, met allerlei soorten bedienden en werknemers; leven, werken en wonen liepen daarbij door elkaar heen. De welgestelden en rijken hielden zo het grondbezit bij elkaar; de armen deden dit uit noodzaak. Geschilderde interieurs werden vooral

Robert Campin uit het Vlaamse Doornik schilderde in zijn *Annunciatie* (circa 1425) een jonge Maria in een realistisch vastgelegd interieur. Afgebeeld is het middelste paneel van het drieluik. The Cloisters Collection. Foto: The Metropolitan Museum of Art, New York

De prachtige interieurschilderingen uit de Hollandse Gouden Eeuw zijn in de geschiedenis van de schilderkunst een relatieve uitzondering. Eeuwenlang was het interieur een impopulair en verwaarloosd genre. Pas vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw kwam hierin definitief verandering.

Landschappen, stadsgezichten, stilleven, portretten, groepsportretten, zeestukken: het zijn allemaal populaire genres in de geschiedenis van de schilderkunst. Allemaal ook hebben ze een eigen plaats naast het eeuwenlange 'topdomein' binnen de hiërarchie van kunstonderwerpen: Bijbelse verhalen en 'historie'-schilderkunst. En hoeveel tijd en aandacht de westerse mens de afgelopen eeuwen ook in en aan de eigen privéwoning is gaan

besteden, een vergelijkbaar prestigieuze plaats in de beeldende kunst heeft het interieur nooit weten te krijgen.

Het interieur, in de zin van eigentijds vormgegeven huiselijke leefruimte, kwam pas in de 15de eeuw, via de achterdeur van religieuze taferelen, de westerse kunst binnen als een serieus te nemen beeldend thema. Aanvankelijk ook nog maar voor korte tijd. Maar wél met meteen een van de mooiste interieur-

schilderijen uit de geschiedenis: Maria's kamer bij de annunciatie, de aankondiging door de aartsengel Gabriël van haar buitengewone zwangerschap, die vooral in de destijds twee afzonderlijke Nederlanden door tallozen met veel huiselijk enthousiasme en zorg is geschilderd. Allerlei objecten, meubilair en andere bekende elementen uit welgestelde burgerinterieurs – zoals een schoorsteen, een washoek en ramen met luiken –

Vincent van Goghs beroemde *De slaapkamer* uit 1888 (Van Gogh Museum, Amsterdam - Vincent van Gogh Stichting). Nog tot en met 12 januari zijn Van Goghs twee versies van dit schilderij te zien; de hier afgebeelde publiekslieveling uit de collectie van het Van Gogh Museum wordt getoond naast het vrijwel nooit uitgeleende werk van The Art Institute of Chicago, dat Vincent een klein jaar later maakte in de inrichting in Saint-Rémy.

> gezien als statussymbolen bij portretten en groepsportretten. Vaak zorgden kunstenaars voor interieurstukken van standing, als speciale service.

Eigentijdse meubels

Jan van Eyck (circa 1390-1444), ook in zijn eigen tijd al erkend als een van de grootste kunstenaars, schilderde in 1434 nog een schitterende catalogus van eigentijdse meubels en huiselijke objecten rond de koopman Giovanni Arnolfini en diens verloofde. Maar de grote schilders uit daaropvolgende eeuwen – zoals Rubens, Titiaan, Velázquez, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Rafaël, Rembrandt en Goya, en ook hun duizenden navolgers – schilderden geen decoratieve interieurdetails maar vooral universele, morele, religieuze en historische thema's; in een grootse, meeslepende stijl en op groot formaat. Hun historische figuren en heiligen bewegen zich door ongedefinieerde klassieke ruimtes: een onduidelijke verzameling kale elementen, zoals zuilen, trappen en nissen. Grote gebeurtenissen spelen zich af in 'interieurs zonder eigenschappen'; een enkele draperie, een stuk marmeren vloer of een stoel- of tafelpoot is al voldoende. Een held denkt immers niet na over de kleur van gordijnen.

Ook in het genre van particuliere portretten verdween het interieur weer in een vage duisternis. Titiaan was, net als Rembrandt, een maniakale verzamelaar van stoffen, objecten en huisraad. Diego Velázquez werkte ook als interieurontwerper aan de inrichting van de palei-

zen van Philips IV, en maakte speciale reizen voor het aankopen van kunst, stoffen, meubels en tapijten. Maar in hun feitelijke schilderkunst bleven interieurs minimale aanduidingen.

Professionele schilders, vanaf de 18de eeuw opgeleid aan grote nationale academies, bleven tot ver in de 19de eeuw in de zogenaamde 'grand manner' werken, bij grote (staats)opdrachten en particuliere opdrachten van ambitieuze of invloedrijke burgers. Modieuze details in kleding en interieurs waren niet done volgens de academische regels van de kunst. De duizenden interieurs die toen, uitgewerkt in allerlei details, desondanks in portret-

Een van de wereldberoemde 17de-eeuwse burgerinterieurs met smetteloos geboende vloeren. Een vrouw met een kind in een kelderkamer, Pieter de Hooch, circa 1656-1660. Foto: Rijksmuseum

ten en groepsportretten het licht zagen, werden gemaakt door lokaal opgeleide schilders voor particuliere opdrachtgevers die geen weet hadden van, of geen boodschap hadden aan, internationale kunstopvattingen.

Impressionisten

Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw krijgt het interieur alsnog de plaats die het verdient. Alle grote impressionisten zoals Monet, Degas en Renoir, met hun radicaal anti-academische, vernieuwende instelling, schilderen liefdevol gedetailleerde interieurs van onder meer hun eigen huis en studio. Vincent van Goghs beroemde *De slaapkamer* uit 1888, ondanks de kale armoede een feest om naar te kijken, wordt archetypisch voor de emotionele kracht van kleur. Het baant hiermee de weg voor het meest iconische, pure 'interieur aller interieurs' van Henri Matisse (1869-1954). Diens *L'Atelier Rouge* uit 1911 is een revolutie in rood, met een perfecte balans tussen abstract en figuratief.

Sindsdien is het interieur, naast allerlei andere onderwerpen en thema's, niet meer weg te denken uit de moderne en eigentijdse beeldende kunst, met al zijn steeds talrijker wordende vertakkingen en variaties. Met als voorlopige climax het compleet reconstrueren, bijvoorbeeld in museum- of galerie-installaties, van reëel bestaande of bestaand hebbende interieurs. <

Riki Simons is kunstjournalist.